

Motion till riksdagen 2024/25:3337

av **Maj Karlsson m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter

1 Innehållsförteckning

2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	2
4 Efterlängad lagstiftning	3
4.1 Behövs mer resurser	3
4.2 Förebyggande arbete.....	4
4.3 Socialnämnden ska medverka i samhällsplaneringen.....	4
4.4 Socialtjänstens brottsförebyggande arbete	5
4.5 Insatser utan individuell behovsprövning	5
4.6 Skyldighet att anmäla oro för ett barn	6
5 Genomförande, uppföljning och utvärdering	7
5.1 Professionens roll.....	8
5.2 Beredskap vid krig och kris	8

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om en tydlig och långsiktig resursförstärkning av socialtjänstens arbete som möter de behov som verksamheten har, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda konsekvenserna av kommunens yttersta ansvar i relation till andra aktörers ansvar och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att införa krav i plan- och bygglagen på att kommunen vid sin planläggning ska ta hänsyn till sociala aspekter samt att översiktsplanen ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den sociala miljön och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör förtydliga innebörden av förslaget om att socialnämnden ska arbeta brottsförebyggande och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör särskilt följa upp och utvärdera de förändringar som innebär att socialtjänsten ska kunna ge insatser utan individuell behovsprövning enligt beskrivningen i motionen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utvärdera lagändringarna från 2014 och utreda socialtjänstlagens skyldighet att göra en orosanmälan utifrån målen i den nya socialtjänstlagen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att utvärderingar av uppföljningar av den nya socialtjänstlagen särskilt inkluderar de områden som beskrivs i motionen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning av professionens roll inom socialtjänsten utifrån beskrivningen i motionen och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur beredskapen vid krig och kriser kan säkerställas inom socialtjänstens ansvarsområden och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Regeringen föreslår i propositionen att en ny socialtjänstlag ska ersätta den nuvarande socialtjänstlagen. Förslagen syftar till att skapa en långsiktigt hållbar, mer förebyggande och kunskapsbaserad socialtjänst. I propositionen föreslås bl.a. att det av de övergripande målen för socialtjänsten ska framgå att socialtjänsten ska arbeta förebyggande och vara lättillgänglig, att kommunens ansvar för planering av insatser ska utvidgas till att omfatta hela socialtjänstens verksamhetsområde och att kommunen särskilt ska väga in behovet av tidiga och förebyggande insatser vid planeringen. Propositionen innehåller även förslag om att socialnämnden ska arbeta för att förebygga och motverka brottslighet.

För att socialtjänsten ska kunna nå fler på ett enklare sätt och i ett tidigare skede föreslås även att socialnämnden ska få befogenhet att erbjuda vissa insatser utan individuell behovsprövning. Det föreslås även att socialtjänstens verksamhet ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet. Därutöver föreslås en uppgiftsskyldighet som innebär att socialnämnden kan begära uppgifter från utförare inom socialtjänsten för bl.a. kvalitetssäkring och uppföljning.

För att stärka barns rättigheter omformuleras vissa bestämmelser i enlighet med Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Propositionen innehåller också förslag och bedömningar som bl.a. medför att orosanmälningar om barn blir sökbara. Det görs också en övergripande språklig och redaktionell modernisering av socialtjänstlagen för att lagen ska bli mer överskådlig och lättare att tillämpa. Lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 juli 2025.

4 Efterlängtd lagstiftning

Den nya socialtjänstlagen är efterlängtd av såväl professionen som politiken och samhället i stort. Förslagen är i huvudsak bra och förändringarna är välkomna. Vänsterpartiet står bakom den nya socialtjänstlagen och menar att den kan utveckla socialtjänstens arbete i rätt riktning, framför allt genom ett större fokus på förebyggande arbete, tidigare insatser och att verksamheten ska bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Vänsterpartiet ser, samtidigt som vi välkomnar den nya lagen, att det finns flera delar av den som kan förbättras ytterligare för att den ska kunna uppfylla de högt ställda förhoppningar som finns på den. Om dessa delar handlar denna motion.

4.1 Behövs mer resurser

Socialtjänstens resurstilldelning är central för att de ska fungera som önskvärt. Otillräckliga resurser leder till krav på prioriteringar och svåra val mellan insatser som samtliga behövs. Det förebyggande arbetet som ska prioriteras upp genom den föreslagna lagändringen kommer att ställas emot de behovsprövade och ofta mer omfattande insatserna samt socialtjänstens krävande och viktiga utredningsarbete.

Resurserna är också avgörande för att kunna säkerställa goda förutsättningar för socialtjänstens medarbetare genom goda arbetsvillkor och en god arbetsmiljö. Samtliga dessa faktorer är avgörande för kvaliteten i socialtjänsten. Bristande introduktion, chefer som inte kan avsätta tillräckligt med tid för ledarskapet, hög arbetsbelastning och ekonomiska resurser som inte räcker till för att uppfylla de lagstiftade kraven är några av problemen som socialtjänsten i dag brottas med. Förutsättningarna för socialtjänstens personal och deras arbetsmiljö måste förbättras för att såväl nuvarande som kommande lagstiftning förverkligas fullt ut.

Regeringen har avsatt resurser för implementeringen av lagen och för socialtjänstens omställning, vilket är välkommet och nödvändigt, men för det arbete som sedan vidtar saknas tillräckliga resurser. Vänsterpartiet vill se en socialtjänst som har de resurser som krävs för att kunna utföra sitt uppdrag på bästa möjliga sätt.

Regeringen bör återkomma med förslag om en tydlig och långsiktig resursförstärkning av socialtjänstens arbete som möter de behov som verksamheten har. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Förebyggande arbete

En av de viktigaste förändringarna i den nya socialtjänstlagen är att det skrivs in i lagen att socialtjänsten ska arbeta förebyggande. Det är en förändring som Vänsterpartiet välkomnar. Ett förebyggande arbete med tidiga lättillgängliga insatser gynnar alla inblandade, om det genomförs på rätt sätt. Det finns samtidigt stora utmaningar med den nya ansatsen. Att få till rätt balans och samspel mellan de förebyggande insatserna, utredningsverksamheten och de andra behovsprövade insatserna är en utmaning. Inte minst med bristande resurser.

En annan utmaning är att stora delar av samhället utvecklas i en riktning som snarare förvärrar problemen som socialtjänsten har att hantera genom ökade ekonomiska klyftor och en växande skolsegregation som exempel. En utveckling som stärks av den nuvarande regeringens politik. Socialtjänstens förebyggande arbete kan också försvåras om den samtidigt får ett alltmer repressivt uppdrag, om regeringen t.ex. väljer att gå vidare med förslagen från den s.k. mellantvångsutredningen (Ds 2024:30).

I propositionen skriver regeringen ”I arbetet med ekonomiskt bistånd innebär det förebyggande arbetet till stor del att motverka att den enskildes problem förvärras eller utvidgas.” Trots det har regeringens ekonomiska politik försämrat situationen för de sämst ställda hushållen och nu pågår flera utredningar som syftar till att strama åt regelverket för ekonomiskt bistånd ytterligare.

Om andra aktörer i samhället brister i, eller i vissa fall till och med aktivt motverkar möjligheterna, att tillgodose individers behov faller ansvaret över på socialtjänsten trots att kommunen kanske inte har kompetens eller resurser för detta. Ytterst drabbas den enskilde individen. Vänsterpartiet anser i likhet med fackförbundet Vision att konsekvenserna av kommunens yttersta ansvar i relation till andra aktörers ansvar behöver analyseras och ses över.

Regeringen bör utreda konsekvenserna av kommunens yttersta ansvar i relation till andra aktörers ansvar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Socialnämnden ska medverka i samhällsplaneringen

Utredningen som ligger till grund för propositionen (SOU 2020:47) föreslår att det införs krav i plan- och bygglagen på att kommunen vid sin planläggning ska ta hänsyn till sociala aspekter samt att översiktsplanen ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den sociala miljön. Regeringen har dock gjort bedömningen att så inte ska ske.

Vänsterpartiet anser, som en majoritet av de remissinstanser som lämnar synpunkter på utredningens förslag, att det vore ett bra steg. Vi menar vidare att socialtjänsten behöver ett tydligare mandat att medverka i samhällsplaneringen och att kommuner i dag inte tar till vara socialtjänstens kompetens i planeringen i tillräcklig utsträckning.

Regeringen bör återkomma med förslag om att införa krav i plan- och bygglagen på att kommunen vid sin planläggning ska ta hänsyn till sociala aspekter samt att

översiktsplanen ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den sociala miljön. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Socialtjänstens brottsförebyggande arbete

Regeringen föreslår i propositionen att det ska tydliggöras i den nya socialtjänstlagen att socialnämnden ska arbeta för att förebygga och motverka brottslighet. Frågan hanterades inte i den stora socialtjänstutredningen utan senare i en separat departementspromemoria.

Vänsterpartiet ställer sig frågande till förslaget. Precis som en lång rad remissinstanser menar vi att förslaget är ottydligt formulerat och att det är svårt att se hur detta förslag skiljer sig från socialtjänstens övriga förebyggande arbete. Vi menar att det allmänna förebyggande arbetet också är brottsförebyggande och att det föreslagna brottsförebyggande uppdraget riskerar att skapa otydlighet och förvirring. Vi ser också en risk att socialtjänsten får ta över en stor del av det ansvar som i dag ligger hos andra aktörer, vilket skulle öka belastningen på socialtjänsten och försvåra ett redan mycket svårt uppdrag. Utöver det ser vi en risk att uppdraget skulle kunna leda till en snedfördelning av resurser och insatser som är problematisk ur ett jämställdhetsperspektiv. Pojkar och män som är mer utåtagerande och oftare bedöms vara i riskzonen för kriminella handlingar skulle kunna få mer uppmärksamhet och insatser från socialtjänsten än flickor och kvinnor vars problem ofta kan vara av en annan karaktär. Vänsterpartiet anser mot bakgrund av dessa farhågor att förslaget behöver förtydligas, om det alls ska genomföras.

Regeringen bör förtydliga innebörden av förslaget att socialnämnden ska arbeta brottsförebyggande. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Insatser utan individuell behovsprövning

Att socialtjänsten ska kunna ge insatser utan individuell behovsprövning är en förutsättning för att det förebyggande arbetet ska fungera och att öka tillgängligheten, vilket framförs av flera remissinstanser. Vänsterpartiet instämmer i den bedömningen, men menar samtidigt att det finns flera potentiella risker i de förändringar som föreslås och att dessa förändringar behöver följas noga och utvärderas särskilt.

En risk är att oskäligen skillnader uppstår mellan olika kommuner avseende vilka insatser som erbjuds. En annan är att socialtjänstens verksamhet kommer att styras av utbudet som erbjuds i större utsträckning än av behoven som finns. Ytterligare en farhåga är att det blir svårt att nå fram till de målgrupper som behöver insatserna mest. Även regeringens bedömning att socialnämnden kan erbjuda insatser utan behovsprövning som tillhandahålls av privata utförare utan att det kommer i konflikt med socialtjänstlagens bestämmelse om att uppgifter som innefattar myndighetsutövning inte får överlämnas till en privat utförare behöver följas noga. Som flera remissinstanser lyfter är denna bedömning långt ifrån självklar. Socialstyrelsen anser att om en privat utförare har möjlighet att neka någon en förmån som utföraren förfogar över så skulle det kunna utgöra myndighetsutövning beroende på omständigheterna. En felaktig bedömning kan, enligt Socialstyrelsen, ha stor betydelse för den enskilde, även om han eller hon kan ansöka om insatsen på vanligt sätt. Vänsterpartiet vill få bort vinstintresset ur välfärden både för att det leder verksamheten i fel riktning och för att det försvagar den demokratiska och offentliga kontrollen av samhällsviktig verksamhet.

Regeringen föreslår att den som genomför insatser utan individuell behovsprövning ska informera enskilda som vänder sig till verksamheten om möjligheten att ansöka om behovsprövade insatser enligt socialtjänstlagen. JO anser att det visserligen finns ett krav på att utföraren ska informera den enskilde om möjligheten att ansöka om insatser, men att det inte ligger i utförarens uppdrag att därutöver vara den enskilde behjälplig eller besvara hans eller hennes frågor. Det går därför inte, enligt JO, att helt bortse från risken för att utförare av rent ekonomiska skäl avstår från att hänvisa en enskild till nämnden för att ansöka om insatser, trots att den insats som tillhandahålls inte lämpar sig för den enskilde. Detta kan enligt JO:s mening medföra en risk för att den föreslagna informationsskyldigheten inte alltid kommer att respekteras av utföraren. Vänsterpartiet instämmer i JO:s bedömning som pekar på ett av många problem med privata utförare inom välfärden. Vi anser därför att även denna fråga bör följas upp och utvärderas särskilt.

Regeringen bör särskilt följa upp och utvärdera förändringarna som innebär att socialtjänsten ska kunna ge insatser utan individuell behovsprövning enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 Skyldighet att anmäla oro för ett barn

Regeringen föreslår att nuvarande bestämmelser om orosanmälan vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa, ska föras över till den nya socialtjänstlagen. Det innebär att myndigheter och yrkesverksamma är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Lagen fick sin nuvarande lydelse 2014. Konsekvenserna av det har inte utvärderats, trots att antalet orosanmälningar har stigit konstant och i hög omfattning.

Sverige saknar nationell statistik över antalet orosanmälningar, men när Socialstyrelsen genomförde en kartläggning av orosanmälningar 2010 uppskattade myndigheten antalet orosanmälningar till 140 000. Det motsvarade omkring 3 procent av landets befolkning. 2021 hade antalet stigit till 420 000 anmälningar, omkring 4 procent av befolkningen. Siffrorna kan jämföras med statistik från våra grannländer. I Norge gjordes 80 238 anmälningar 2022, vilket motsvarar ca 1,58 procent av befolkningen. I Danmark gjordes 152 000 anmälningar 2022, vilket motsvarar ca 2,57 procent av befolkningen. I Norge är lagstiftningen kring anmälningsskyldigheten tydligare formulerad än i Sverige. Där krävs exempelvis allvarliga brister i omsorgen eller allvarliga beteendeproblem eller upprepade lagbrott för att en anmälan ska göras.

Vad det stora antalet orosanmälningar leder till är svårt att säga eftersom det saknas heltäckande nationell kunskap, men ett antal studier visar att väldigt få orosanmälningar leder till insatser för barn och unga. Omkring hälften av alla orosanmälningar leder till en utredning av barns behov av skydd eller stöd och cirka en tredjedel av dem leder till en insats. Det betyder att endast ca 15–20 procent av alla orosanmälningar leder till en insats. Andra studier visar att det kan vara så lite som 10 procent. Samtidigt kräver anmälningarna stora resurser för socialtjänsten och bidrar till tillitsproblem mellan invånarna och socialtjänsten.

Förslaget till ny socialtjänstlag innebär att fler barn och föräldrar ska kunna ansöka om stöd och hjälp eller blir hänvisade till stöd och hjälp tidigt utan att behöva bli utredda och få biståndsbeslut. Detta för att förhindra att problemen eskalerar och möjliggöra att fler barn och unga får rätt stöd i rätt tid.

Om socialtjänsten eller någon annan verksamhet som lyder under anmälnings-skyldigheten vill ge stöd utan biståndsbedömning efter att den nya lagen träder i kraft, och de i samband med det får kännedom om eller misstänker att barnet far illa är de skyldiga att göra en orosanmälan till socialtjänsten. Socialtjänsten måste då följa den handlägningsreglering som följer av en orosanmälan. I dag finns väldigt lite stöd och vägledning kring vad som menas med att ett barn far illa, vilket innebär att orosanmälningar görs i väldigt hög omfattning. Det finns heller ingenting i förslagen om den nya lagen som exempelvis innebär att om en familj tar emot stöd så ska det vägas in i bedömningen, vara en förmildrande omständighet när man ska avgöra om man har en skyldighet att göra en orosanmälan. Därmed är sannolikheten hög att många invånare kommer att fortsätta vara rädda för att ansöka om och/eller ta emot hjälp eftersom de då oavsett kommer att behöva utredas om socialtjänsten ska följa lagstiftningen. Det finns således en risk för att omställningen till en ny socialtjänstlag riskerar att bli otillräcklig när det gäller barn och unga.

Som beskrivs ovan finns det problem och risker med att Sverige anmäler barn och unga i mycket högre omfattning än många andra länder, bl.a. i form av mycket hög resursåtgång för socialtjänst utan positiv effekt för barn och unga och att det spär på den tillitsproblematik som finns mellan invånare och socialtjänsten och det motstånd till att tacka ja till insatser som en orosanmälan ofta innebär. Vänsterpartiet anser att frågan bör analyseras och utredas av regeringen.

Regeringen bör utvärdera lagändringarna från 2014 och utreda socialtjänstlagens skyldighet att göra en orosanmälan utifrån målen i den nya socialtjänstlagen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Genomförande, uppföljning och utvärdering

Regeringen anser att de nationella myndigheterna aktivt bör stödja kommunerna i genomförandet av den nya socialtjänstlagen och omställningen till en långsiktigt hållbar, mer förebyggande och kunskapsbaserad socialtjänst. Vidare anser den att en nationell myndighet bör få i uppdrag att följa upp centrala bestämmelser i den nya socialtjänstlagen och att en nationell myndighet bör få i uppdrag att följa upp omställningen till en långsiktigt hållbar, mer förebyggande och kunskapsbaserad socialtjänst.

En fungerande uppföljning och utvärdering är oerhört viktig när förändringar genomförs på ett så pass omfattande och avgörande område. För flera av de förslag som läggs fram av regeringen är konsekvenserna svåra att förutse. Det går också att beskriva reformen av socialtjänstlagen som mer av en kulturändring än en lagändring. Med tanke på att denna lagstiftning ska implementeras i 290 kommuner, med väldigt varierande förutsättningar, handlar det om en komplicerad och svåröverskådlig kulturändring. Därför krävs en noggrann uppföljning och beredskap att förändra det som visar sig fungera mindre bra. Vänsterpartiet vill här belysa några områden särskilt, utöver de som lyfts ovan i texten.

En stor förändring med den nya socialtjänstlagen är fokuset på de förebyggande insatserna och att flera insatser ska kunna ges utan individuell behovsprövning. Hur dessa insatser samverkar med de behovsprövade insatserna och socialtjänstens utredningsverksamhet blir en särskilt viktig fråga att följa upp. Både för att säkerställa

ett fungerande samspel mellan olika typer av insatser och verksamhet samt att det inte sker några olyckliga undanträngningseffekter.

Samarbetet mellan kommuner och regioner har stor betydelse för socialtjänstens verksamhet, och därmed även utfallet av den nya socialtjänstlagen. Det handlar inte minst om vårdens och psykiatrins samarbete med och planering gentemot kommunerna.

Regeringen bör tillse att utvärderingar av uppföljningar av den nya socialtjänstlagen särskilt inkluderar de områden som beskrivs ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.1 Professionens roll

Vänsterpartiet anser i likhet med Akademikerförbundet SSR och Vision att den nuvarande beslutsordningen och professionens roll i relation till socialnämnderna behöver ses över. Professionens roll är avgörande för att förslaget i den nya socialtjänstlagen om vetenskap och beprövad erfarenhet ska kunna genomföras. En grundläggande förutsättning för förslaget är att beslut i individärenden fattas av personer med kompetens att bedöma behovet och konsekvenserna av besluten. Den nu gällande organiseringen kan anses hindra en önskvärd professionalisering av socialtjänsten och kan därmed vara ett hinder för en utveckling där besluten grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet. En översyn av professionens roll skulle också kunna leda till att frigöra politikernas tid till att planera, styra och följa upp verksamheten och låta professionen fatta individbeslut utifrån bästa tillgängliga kunskap.

Socialtjänstens utmaningar har förändrats sedan socionomutbildningen sågs över senast. Vid en översyn av professionens roll och den nuvarande beslutsordningen bör också kompetensfrågan ses över. Chefer och socialsekreterare ska ha rätt kompetens och förutsättningar för att kunna fatta självständiga beslut.

Regeringen bör tillsätta en utredning av professionens roll inom socialtjänsten utifrån beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Beredskap vid krig och kris

Centrala samhällsfunktioner måste fungera under alla typer av omständigheter och situationer. Vid en större samhällskris eller ett krig ställs andra krav på dessa funktioner. Vänsterpartiet anser, i likhet med SKR, att det kan finnas anledning att se över regleringen av socialtjänstens krisberedskap.

Coronapandemin visade på betydelsen av att socialtjänsten har en god krisberedskap. I hälso- och sjukvårdslagen finns en särskild reglering av regionernas ansvar för katastrofmedicinsk beredskap, med åtföljande föreskrifter från Socialstyrelsen. Motsvarande regleringar saknas i såväl den nuvarande som i förslaget till ny socialtjänstlag. Vänsterpartiet anser att regeringen bör utreda hur beredskapen vid krig och kris kan säkerställas inom socialtjänstens ansvarsområden.

Regeringen bör utreda hur beredskapen vid krig och kris kan säkerställas inom socialtjänstens ansvarsområden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Maj Karlsson (V)

Nadja Awad (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)

Isabell Mixter (V)

Karin Rågsjö (V)